

РЕЦЕНЗИЯ

Докторска дисертация на тема: „Когнитивни деформации в условията на пандемия COVID-19“

Докторант: Андрей Валентинович Волгушев

Научен ръководител: доц. д-р Красимир Иванов, дпс

Рецензент: доц. Павлина Петкова Дамянова, дм

Темата на дисертационната разработка на Андрей Волгушев е подчертано съвременна и актуална с оглед на сложната проблематика свързана с ефектите на Ковид пандемията. На втори план дисертацията съдържа анализ на индивидуалните и социалните тенденции сред населението на големите градове във връзка с пандемията и въоръженият конфликт, започнал малко след това. Проведено е научно изследване и сериозен анализ, върху това как тези две обстоятелства са оказали дълбоко и значимо влияние върху социалната ситуация и психо-емоционалното равновесие, както индивидуално, така и колективно, в огромен мащаб. Остатъчните ефекти във времето са все още с неясна динамика и изучаването им е от значение за изграждане на терапевтични алгоритми и преодоляване на негативните личностови и поведенчески дефицити, за ефективно преодоляване на предизвикателствата.

Дисертационният труд е в размер на 327 страници и включва 57 таблици и 84 фигури. Литература обхваща 187 предимно съвременни източници, от които 104 на руски език, 83 на английски език. Дисертацията се състои от въведение, четири глави, заключения и приложения.

Теоретичната разработка е много добре структурирана и представя уменията на докторанта да борави с професионални източници, да анализира важните аспекти от научните изследвания и интерпретации на редица автори, да сравнява, съпоставя и да изгражда свои хипотези за

научното си изследване. Тук са обсъдени много данни от изследвания на различни автори за влиянието на СМИ, интернет пространството, он-лайн комуникацията, дискусиите за надеждността на информацията в различни периоди на социални проблеми, включително последната пандемия. Едновременно с това, докторантът анализира данните от диагностичните възможности на различни методики, използвани в научни изследвания, за да подбере своя инструментариум. Той представя избрана от него класификация на когнитивните изкривявания разделени в 4 категории: „изкривявания свързани с поведението и взетите решения; изкривявания свързани с вероятностите и стереотипите; социално-обусловени изкривявания и изкривявания свързани с грешки на паметта“. Тази структура на когнитивните изкривявания дава възможност за анализи на специфични когнитивни модели на изкривявания, те определят динамиката на мисловните, емоционални и поведенчески отговори и видове риск в сериозни стресови ситуации в социалната общност.

Волгушев полага за своя научна цел изследване на когнитивните изкривявания и тяхното влияние върху поведението на членовете на социалната група при въздействие на пандемия върху населението и въоръжен конфликт. Основна задача на дисертация е идентифициране на групови характеристики на оценка на заплахата спрямо преживяването на ковид-пандемията, прогнозиране на висока степен на оценка на заплахата и изследваните когнитивни модели въз основа на съпътстващи и паралелно измерени, корелиращи фактори, както и установяване на прагови стойности на „норма“ и „отклонение“.

Втората глава на дисертацията представя материалите и методиките на емпиричното изследване. Основният инструмент е многофакторна методология за изследване „Възприемане на ограниченията“, разработена като част от дисертацията, с оформени 4 ключови параметъра, измерени по време на проучването: „Лоялност към медиите, Когнитивни изкривявания,

Склонност към конспиративно мислене и Склонност към суеверно мислене“. Приложени са още: Въпросник за когнитивни изкривявания на Фрийман и съавт., адаптиран от Бобров и съавт. 2017, като са избрани четири скали от общо девет, които кореспондират на целта и хипотезите. Методика за изследване на „конспиралогично мислене“ чрез незавършени изречения и Въпросник за суеверие. Този комплекс от психологични методики е релевантен към поставените цел и задачи на научното изследване. Тестовите данни са обработени поетапно с усложняващи се статистически методи, като при всеки етап са направени анализи и психологични интерпретации, спрямо хипотезите. Приложени са корелационен, факторен, клъстерен анализи, методът на формиране на рискови класове, под „формата на дърво на решенията“, където се прогнозира повишено ниво на един знак през желаните нива на другите знаци в граничните точки на повишен риск.

Третата глава представя Резултатите от емпиричното изследване. Всеки резултат е онагледен с таблици, графики, направени са анализи и психологични интерпретации най-напред по отделните скали на въпросниците, със съпоставки по пол и образование.

Изследването е проведено при 233 лица, описани по пол, възраст, образование, като 67,4% са преболеждали от ковид (SARS-CoV-2) и 67 % са преминали ваксинация. Много точно са описани колко процента от изследваните са били в период на изолация, какви средства на защита са използвали, официални или алтернативни източници на информация са ползвали, интернет-информация, преса, телевизия. Направен е анализ и на получената информация и данни за преживявания към специалната военна операция от 2022 г. В проведеното емпирично изследване са идентифицирани, анализирани и интерпретирани взаимозависимостта между нивото на загриженост и тревожност, причинени от глобалните кризисни промени в периоди на нестабилност, несигурност, социални и

политически смущения, когнитивните изкривявания, когнитивни модели, присъщи на индивида по отношение на нивото на доверие към информационния дневен ред, разпространяван чрез медиите през тези периоди. Много подробни статистически анализи и интерпретации са направени между възрастовите групи, образованието, пола, преболедуване, ваксиниране.

Интересни са направените корелативни анализи, например: умерено положително корелират помежду си няколко фактора: динамиката на промяна в отношението към пандемията с използване на препоръчаните средства за защита, ваксинацията и самоизолацията; лоялността към СМИ с възрастовите показатели, катастрофизацията и когнитивните изкривявания с динамиката на промяна в отношението към пандемията; склонността към суеверие с оценка на заплахата от политическа криза.

Ще изведа няколко от съществените анализи и психологични интерпретации в дисертацията. Най-голямо различие по отношение „лоялността към СМИ“ има във възрастовата група след 51 години и между 26 и 35 години. Когнитивните изкривявания са най-изразени при младата възрастова група 18 – 25 години, а най-рядко е срещат във възрастта 36-50 години. Показателите преувеличена опасност и катастрофизация са срещат предимно при най-младата възрастова група и по-рядко във втората възрастова група. Склонността към суеверие и лоялността към СМИ се среща предимно в последната възрастова група след 51 години. В направения статистически анализ се очертават значими различия при отхвърляне и приемане на ваксинирането, спазване на самоизолацията, препоръчителните средства на самозащита и когнитивните изкривявания. Значими са различията в голяма част от показателите между групите, които имат лоялност (ваксиниране, самоизолация, промяна в отношението към пандемията, оценката на заплахата от политическата криза, склонност към суеверие) и тези, които отхвърлят СМИ. Интересни са различията, които са

отчетени между половете, където жените проявяват по-изразени тенденции спрямо мъжете, към самоизолация, спазване на препоръчаните средства на самозащита, когнитивни изкривявания, катастрофизация. Чрез клъстерен анализ са отдиференцирани 4 клъстера с по три фактора, определящи социалните групи, в които могат да бъдат групирани изследваните лица: „послушните граждани“, „реалисти“, „недоверчивите песимисти“ и „конспиратори“. Направен е и допълнителен статистически анализ, който показва статистически значими различия между тези групи спрямо възрастта и лоялността към СМИ. Статистически значима е разликата между тези групи в различните възрасти спрямо когнитивните изкривявания и суеверия, които определят и степента на риск в поведението.

В анализа на методиката „Дървото на класификациите“ за „Високата степен на лоялност към СМИ“ са отдиференцирани 7 рискови категории с диапазон на уровен на лоялност от 10,5% до 77,8% с помощта на шест влияещи фактора: когнитивни изкривявания, образование, хипернормативност, склонност към суеверие, преувеличена опасност. Висок риск 77,8% се определя от комбинацията фактори: когнитивни изкривявания, склонност към суеверие, преувеличена опасност. Това е онагледено с диаграма, която представя три равнища на риск, определен от различни комбинации на фактори.

В четвъртата глава докторантът обсъжда резултатите и анализи от своето изследване. Тук съразмерно на данните и статистическите анализи той обобщава, че хората с естественонаучно образование са по-малко лоялни към СМИ, отколкото хората с хуманитарно образование. Показателите на лоялност към СМИ и склонност към суеверия, склонността към самоизолация, политическа нормативност са по-изразени при хуманитарите. Хората, които са преминали боледуване от ковид са по-малко лоялни към СМИ. Корелационните анализи показват връзка между ваксинирането, използването на средствата за защита и възрастта. Изведени

са специфични взаимовръзка между лоялността към СМИ с когнитивните изкривявания, суеверието, политическата нормативност, динамиката в промяна на отношението към пандемията, катастрофизация, преувеличена опасност, различията между половете и възрастовите групи. Анализирани са различия между тези, които използват традиционните и алтернативни средства за информация, както за пандемията, така и за въоръжения конфликт

Много ясно и професионално са интерпретирани получените данни с широко теоретично и практическо значение. За първи път материалите на работата установяват специфични връзки между типичните модели на поведение в глобалната кризисна ситуация на неотдавнашната пандемия от SARS-CoV-2, международния конфликт и специфичните неврофункционални, когнитивни свойства и личностови особености на индивида. Определени са и различните степени на риск, със статистически значими различия, спрямо важните показатели и възрастовите групи. С голяма практическа стойност са изведените от клъстерния анализ три фактора, с подробно описани съдържателните компоненти на всеки, за четирите вида подгрупи на изследваните лица. Всяка група е завършена с подробно описание на нагласите и отношението към СМИ, специфика на когнитивни проблеми и поведение, отношение към пандемия и социални кризи. Тази част е изключително полезна както към реалността, така и в бъдеще за практикуващите лекари и психолози консултанти.

В заключението и изводите са обобщение най-значимите анализи и интерпретации в научното изследване, препоръките към практиката, възможността за прилагането им в бъдещи научни изследвания.

Научният принос на дисертацията на Волгушев е в полето на изведените взаимовръзки между личностови характеристики на индивидите с конкретни неврофункционални, когнитивни параметри и модели на поведение във време на световна криза от пандемия и международни

конфликти. Научен принос има изследването на динамиката на формиране на кризисните модели на поведение, влиянието на СМИ, използваната методика на многофакторно изследване на когнитивните особености и емоционални влияния. Резултатите имат съществено практическо значение за прогнозиране на социалната обстановка при възможни продължителни социални кризи и за насоките към психологично консултиране и подпомагане на индивидите.

Към научното изследване, анализи и дисертационно оформление нямам критики по същество. Препоръчвам на докторантът да изготви практическо ръководство върху методиката и основните данни от изследването, което ще подпомогне практиката на психолози и медици в трудни времена на социални кризи и пандемии. Публикациите на докторанта са съответни на темата и отговарят на изискванията по обем и значимост.

В заключение, считам, че докторската дисертация на Андрей Валентинович Волгушев отговаря на критериите за докторска степен и съдържа съществени научни приноси. Предлагам на членовете на Научното жури да присъдят на Андрей Валентинович Волгушев научната и образователна степен „Доктор“ 3.2. „Психология“, „Обща психология“.

27.11.2023 г.

гр. Варна

Рецензент

доц. Павлина Петкова Дамянова дм